

RUNE SKARSTEIN:

Om drivkreftene bak formingen av en europeisk forbundsstat

USA'S PRODUKTIVITETSMONOPOL

I en årrekke har USA hatt *produktivitetsmonopol* i den internasjonale konkurransekampen. Her skal vi ikke drøfte de historiske årsakene til dette monopolet, men bare noen av dets strukturelle betingelser. 1) Visepresidenten i EEC-kommisjonen, Wilhelm Haferkamp, har gitt denne beskrivelsen av det amerikanske "forspranget":

"Med 16% av den industri-sysselsatte befolkningen i verden produserte industrien i USA i 1968 38% av verdens industriproduksjon, mens industrien i EEC med 21% av den industri-sysselsatte befolkningen sto for bare 25% av den totale industriproduksjon i verden. Disse forskjellene gir en forestilling om Fellesskapets produktivitetsreserver." 2)

Vanligvis blir den kolossale produksjonskraften til den amerikanske kapitalismen forklart med USA-foretakenes *stordriftsfordeler*, eller *economies of scale*. Arbeidsproduktiviteten øker og stykk-kostnadene synker med voksende bedriftsstørrelse opp til et visst metningspunkt. Men rentabilitetsforskjellene mellom store og små bedrifter står selvsagt ikke i forhold til forskjellene i arbeidsproduktivitet, siden de store foretakene har langt høyere faste kostnader. Likevel må en regne med at rentabiliteten øker med bedriftsstørrelsen - innen visse grenser - på grunn av at arbeidskostnadene generelt utgjør en betydelig del av de totale kostnadene. Tabell 1 (neste side) skulle være en indikator på stordriftsfordelene.

TABELL 1: Bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i norsk bergverk og industri i 1963 etter bedriftsstørrelse.
3)

Bedriftsstørrelse etter antall sysselsatte	Bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i kr.
Under 10	23.963
10 - 99	28.448
100 - 499	35.735
500 og over	37.695

Stordriftsfordelene i selve produksjonen gir likevel ikke noen tilstrekkelig forklaring. Like viktig er de store foretakenes *finansielle styrke*. Som Magdoff og Sweezy påpeker i den følgende artikkelen, har storforetakene i USA et godt forhold til bankene, og de har neppe noen gang problemer med å skaffe seg de kreditter som måtte trengs. Tendensen til *overkapitalisering* i de mest monopoliserte sektorene innebærer dessuten at storforetakene har en veldig kapitalkraft og nyter en relativt høy egenkapitalandel.

TABELL 2: Den gjennomsnittlige egenfinansieringsandelen til foretak i USA og EEC i årene 1960-66. 4)

USA	67,5%
Vest-Tyskland	62,8
Nederland	58,0
Frankrike	55,9
Belgia	55,1
Italia	45,1

I tillegg til den høyere egenfinansieringsandelen er selvsagt det *absolutte* investeringsvolumet til storforetakene ikke til å sammenligne med investeringene til mindre bedrifter. I en rekke bransjer har faktisk storforetakene monopol fordi mindre bedrifter ikke makter de veldig grunnlagsinvesteringene som trengs for å få i gang produksjon. Dette er særlig tilfelle for oljeraffinering, flyindustri, computerindustri og andre teknologisk avanserte bransjer. Som et eksempel kan vi nevne at det amerikanske foretaket IBM investerte 5 milliarder \$ - dvs. ca. et halvt norsk bruttonasjonalprodukt - i løpet av fire år for å få i gang produksjonen av computere bygget opp av integrerte kretser. 5)

Både store grunnlagsinvesteringer - f.eks. i oljeleting - og utgifter til *forskning og utvikling* (av nye produksjonsteknikker, produkter osv.) er stort sett risikobetonte: Foretaksledelsen kan ikke forutsi med sikkerhet hvorvidt investeringene vil vise seg å være profitable. Storfore-

takenes veldige finansstyrke - som er basert på masseproduksjon - er en helt nødvendig betingelse for slike sjanseilaser.

I de teknisk mest avanserte bransjene er dessuten de største kostnadene ofte ikke knyttet til den umiddelbare produksjonsprosessen, men til forhåndsinvesteringene i forskning og utvikling. Som regel er utgiftene til forskning og utvikling uavhengige av produksjonsskalaen, derimot trengs det en meget stor produksjonsskala for å dekke disse utgiftene. Teknokratene snakker her om "pooling" av ressurser. Et eksempel kan belyse dette saksforholdet: I fjor ble computerfabrikkene til de amerikanske foretakene Honeywell og General Electric slått sammen til et nytt storforetak. Med denne fusjonen ble utgiftene til forskning og utvikling redusert med 30%, og personalet med 10%. 6)

I en rekke bransjer er utgiftene til markedsføring og service en dominerende og økende andel av de totale kostnadene, noe som har sammenheng med den monopolistiske konkurransekampen om den aktuelle kjøpekraften. Også disse utgiftene er nærmest uavhengige av produksjonsskalaen: Enten det selges 100 eller 1000 enheter av en vare pr. år, koster det et foretak omtrent like mye å opprettholde et effektivt salgsapparat og servicenett. Men for å kunne dekke kostnadene ved salg og service, må foretaket drive masseproduksjon.

Det amerikanske overtaket f.eks. i computer- og oljebransjen er imidlertid ikke basert bare på stordriftsfordeler og finansstyrke: Når monopolene først har etablert seg, kan de sikre sin posisjon ved å utøve ren *markeds*makt. Også her kan IBM tjene som eksempel. Fram til 1968 hadde IBM solgt 75% av samtlige computere i verden, og foretakets salgs- og serviceapparat var fullt utbygget og verdensomspennende. Dermed hadde foretaket skaffet seg muligheter til å manipulere med prisene for å rydde av veien eventuelle konkurrenter. I Storbritannia møtte IBM sterk konkurranse fra det helt uavhengige engelske selskapet International Computers Ltd. Som svar på denne utfordringen satte IBM prisene "nesten 10% lavere i Storbritannia enn på kontinentet der konkurransen ikke var så hard." 7)

Trass i sin egen kapitalstyrke har de amerikanske storforetakene langt fra finansiert sine utgifter til forskning og utvikling alene. Nøkkelindustriene i USA har i flere år vært velsignet av de veldige økonomiske ressursene til den amerikanske føderalstaten som bokstavelig talt har øst dollars over forskningslaboratoriene deres.

TABELL 3: Samlede statlige og private utgifter til teknisk forskning og utvikling i 1967 i mill. \$. 8)

	(1) Statlige utgifter	(2) Private utgifter	(3)= (1):(2)
USA	16.700	8.950	1,87
EEC	2.965	2.670	1,11
Storbritannia	1.250	1.145	1,09
Japan	550	1.100	0,50

I memorandumet fra EEC-kommisjonen som tallene er tatt fra, heter det:

"Metodene for gjennomføringen av (den tekniske) forskning er meget forskjellige fra land til land. I 1967 gikk således ca. 55% av de offentlige forskningsmidlene i USA til industrien, mot 33% i Frankrike og 27% i Vest-Tyskland." 9)

Størstedelen av statsmidlene til teknisk forskning og utvikling i den amerikanske industrien har gått til militære formål. Sammen med føderalstatens veldige militære oppdrag i 50- og 60-årene skaffet disse bevilgningene nøkkelindustriene i USA et overtak i konkurransekampen på verdensmarkedet som langt fra skrev seg bare fra høyere produktivitet. Overlegenheten til den amerikanske kapitalen på verdensmarkedet har med andre ord vært sterkt avhengig av den ekspansive imperialistiske statsmakten. Dette kommer klart til syne i dag når USA-imperialismens tilbakeslag og reduksjonen av statsoppdragene har resultert i at et storforetak som Lockheed står på randen til ruin.

USA har hatt et produktivitetsmonopol i lang tid. Men dette forspranget er den vesteuropeiske storkapitalen i ferd med å spise opp. Den har for lengst svart på "den amerikanske utfordring", og ekspanderer nå langt raskere enn sin amerikanske motpart (se tabell 4 neste side). Tidsulikheten i kapitalismens utvikling holder på å slå tilbake på USA: For første gang siden 1893 tegner det i år til å bli underskudd på den amerikanske handelsbalansen.

MONOPOLKAPITALENS BEHOV FOR ET STORT INDRE BASISMARKED

At den amerikanske kapitalen er i ferd med å tape sin konkurranseposisjon på verdensmarkedet, fremgår også tydelig av eksportstatistikkene til de største verdensmaktene (se tabell 5 neste side).

TABELL 4: Fordelingen av verdens 100 største foretak. 10)

	Omsetning				Antall foretak	
	1967		1970		1967	1970
	Mill.DM	%	Mill.DM	%		
USA	836.583	76,9	843.387	66,2	68	60
EEC	166.688	15,3	264.897	20,8	19	23
Stor-						
britannia	33.176	3,1	71,454	5,6	4	7
Sveits	7.183	0,7	8.541	0,7	1	1
Japan	44.004	4,0	79.236	6,2	8	8
Australia	-	-	7.067	0,5	-	1
Sum	1.087.634	100,0	1.274.582	100,0	100	100

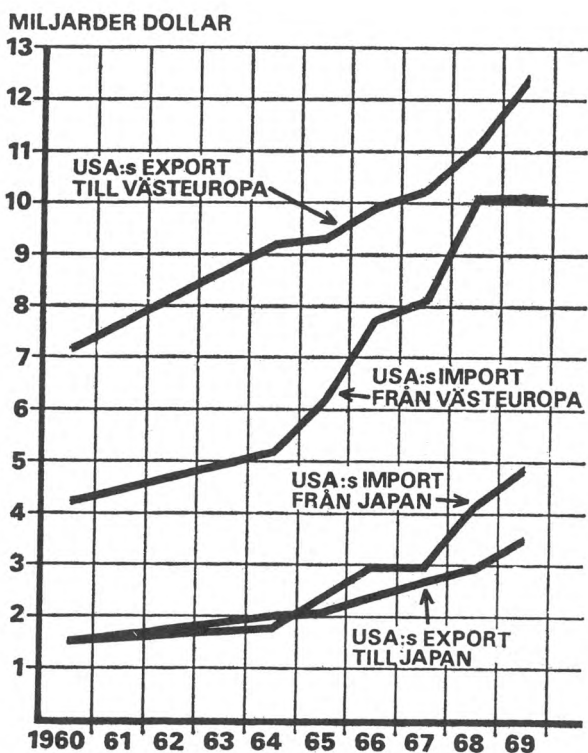
TABELL 5: Gjennomsnittlig årlig eksportøkning i perioden 1963 (=basisår) - 1969 for en del land. 10a)

Sambandsstatene	7,4%*
Vest-Tyskland	11,4
Frankrike	9,4
Italia	14,6
Nederland	11,6
Belgia/Lux.	10,9 *
Storbritannia	4,7 *
Japan	18,7

*Gjelder 1963-1968.

Når det gjelder produksjonen av f.eks. stål, biler, fjernsynsapparater, radioer, fotoutstyr, tekstilvarer og skotøy, er USA på regelrett retrett ut av verdensmarkedet, mens særlig EEC-landene og Japan oversvømmer det amerikanske markedet med disse varene. En slik omfordeling av verdensmarkedet foregår selvsagt ikke uten en voldsom skjerping av den internasjonale konkurransekampen. Omfordelingsprosessen er et uttrykk for at overproduksjonstendensene i kapitalismen er i ferd med å få internasjonalt omfang. Verdensmarkedet ekspanderer ikke lenger raskt nok til at de store verdenshandelsmaktene bare kan "eksternalisere" sine indre overproduksjonskriser: De nærmeste årene kan komme til å by på god anskuelsesundervisning i dialektikken mellom økonomisk liberalisme og proteksjonisme. Det er i dag vanskelig å se hvordan den amerikanske kapitalen skal kunne redde seg fra fullstendig sammenbrudd uten å gripe til stadig sterkere proteksjonisme. Stål-lobbyen i USA har allerede fått igjennom importrestriksjoner. I tids-

rommet 1962-1971 har "antalet industriella importvaror som underkastats kvantitative restriktioner, inklusive 'frivilliga inskränningar' av utländska leverantörer, stigit från 7 till 67." 10b) Disse tiltakene har USA's konkurrenter allerede fått føle: I 1968 gikk ennå 10,8% av Forbundsrepublikkens samlede eksport til USA, i 1970 ble denne andelen redusert til 9,1%. 11)

Diagrammet er tatt fra *Dagens Nyheter*, 27.7. 1971, s.11.

Her er det verdt å merke seg at av alle kapitalistiske stormakter i verdenshandelen står USA best rustet til en kamp med proteksjonistiske midler: Den amerikanske monopolkapitalen har et enormt indre basismarked, noe som gjør den mindre sårbar overfor proteksjonistiske innskrenkninger av verdensmarkedet. Selv om USA fortsatt er verdens største eksportør, så er ikke den amerikanske kapitalen så avhengig av verdensmarkedet som for eksempel den tyske (se tabell 6 neste side). Også USA-kapitalens veldige investeringer i utlandet - f.eks. datterselskapene i Vest-Europa - gjør at den i alle fall delvis kan omgå eventuelle proteksjonistiske forsvars-tiltak fra konkurrentenes side.

TABELL 6: Noen lands andeler av verdenshandelen og deres eksportkvoter (eksportens andel av bruttonasjonalproduktet) i 1967. 12)

	Andel av verdenshandelen	Eksportkvote
USA	14,8%	3,9%
Vest-Tyskland	10,0	17,9
Frankrike	6,1	9,8
Italia	4,7	13,1
Nederland	4,0	32,3
Belgia	3,6	34,9*
EEC totalt	28,4	
Storbritannia	8,3	12,9
Japan	5,7	-
Andre	42,8	
	100,0	

*Gjelder Belgia og Luxembourg.

Dermed har vi for oss denne sammenhengen: Monopolisering, den økende kapitalkonsentrasjonen og den tiltakende masseproduksjonen blir framskyndet av den internasjonale konkurransekampen. I neste omgang blir de nasjonale markedene en alt for spinkel basis for monopolene som trenger store basismarkeder for å sikre sin posisjon på verdensmarkedet: Monopolkapitalen i Vest-Europa er i ferd med å sprengre grensene mellom nasjonalstatene.

At det nettopp er storforetakene som ekspanderer på verdensmarkedet, fremgår tydelig av statistikkene. For eksempel de syv største konsernens andel av Vest-Tysklands samlede eksport økte fra 21,6% i 1965 til 25,8% i 1968. I samme tidsrommet økte eksportandelen av disse konsernens samlede omsetning fra 38% til hele 46%. 13) Disse tallene forteller klart at den indre kjøpekraften i Vest-Tyskland ikke holder tritt med produksjonskraften til monopolforetakene: Deres eneste åpning for videre ekspansjon er det ytre markedet. Men foretak med eksportkvoter på 46% eller mer, er ytterst sårbare overfor innsnevring av verdensmarkedet. I lys av dette må vi se dannelsen av EEC: Fellesmarkedet skal sikre den europeiske monopolkapitalen et tilstrekkelig stort og stabilt indre basismarked i den internasjonale konkurransekampen. Eller i den militære - og treffende - språkbruken til EEC-arkitekten Walter Hallstein:

"Fellesmarkedet tjener den europeiske industrien som basis og eksersisplass for dens internasjonale konkur-

ransekraft." 14)

Dessuten gir EEC muligheter for fortsatt monopolisering og kapitalkonsentrasjon, en prosess som er nødvendig hvis den europeiske storkapitalen skal konsolidere sin posisjon på verdensmarkedet. I fjor hadde EEC-kommisjonen bl.a. følgende å si om dette:

"Kommisjonen har de siste årene gjentatte ganger gjort det klart at den slett ikke har til hensikt å hindre samarbeidsbestrebelsene (mellom foretakene), som Fellesmarkedet og dagens konkurranse krever og som Kommisjonen selv fremmer ... Her er det av stor betydning at man fjerner alle slags hindringer som bremser den transnasjonale integrasjonen av foretakene i Fellesskapet. Sannsynligvis er oppbyggingen av en (foretaks-)struktur på fellesskapsnivå - som altså strekker seg over statsgrensene - den beste forberedelsen og i noen tilfeller selve forutsetningen for effektive etableringer på tredjemarkeder." 15)

Fra og med 1961 til første halvår 1969 ble det inngått i alt 1258 samarbeids- eller fusjonsavtaler mellom foretak i forskjellige EEC-land. 16) En del av disse transnasjonale sammenslåingene gjaldt de aller største foretakene i Vest-Europa. Her nevner vi noen få:

- Fotogigantene *Geavert* (Belgia) + *AGFA* (Vest-Tyskland).
- Stålkonsernene *Hoogovens* (Nederland) + *Hoesch* (Vest-Tyskland).
- Bilfabrikkene *Fiat* (Italia) + *Citroen* (Frankrike).
- Bankene *Commerzbank* (Vest-Tyskland) + *Credit Lyonnais* (Frankrike).
- Dessuten har flyindustrien i Vest-Europa dannet et konsortium som består av: *Messerschmitt/Bölkow/Blohm* (Vest-Tyskland) + *Nord-Aviation*, *Sud-Aviation* og *Se-reb* (Frankrike) + *VFW/Fokker* (Vest-Tyskland/Nederland) + *Hawker-Siddely Aviation* (England). Dette konsortiet står bak produksjonen av flytypen *Airbus 300B*, som skal utbys på verdensmarkedet i konkurranse med *Boeing* mellomdistansefly.

Dette viser at kapitalens konsentrasjonsprosess slett ikke er avgrenset til EEC-statenes territorier, noe mange hevder, men at den for lengst foregår på tvers av de nasjonalstatlige grensene. EEC-kommisjonen er den første instans til å innrømme at storkapitalen i Vest-Europa blir i stand til å utnytte Fellesmarkedet bare hvis den konsentreres på tvers av de nasjonalstatlige grensene. Noen få europaidealister i Brussel sutrer over denne veldige monopoliseringsprosessen og hevder at den er i strid med Romatraktatens prinsipper. Slike formaljuridiske moraliseringer viser bare at det fins tilhengere av EEC som over-

hodet ikke har forstått dets virkelige funksjon. 17)

Nettopp for å fjerne alle hindringer for fortsatt kapitalkonsentrasjon og monopolisering i EEC har Kommisjonen fremmet forslag om at det utarbeides en overnasjonal lov for såkalte Euroselskaper. Kommisjonen foreslår at slike transnasjonale sammenslutninger og fusjoner skal finansieres med lån fra Den europeiske investeringsbanken. 18)

Det sier seg selv at fremveksten av Euroselskapene i mange tilfeller vil være i strid med dominerende særinteresser i de enkelte nasjonalstatene. For å sikre denne prosessen vil derfor monopolborgerskapet måtte gi EEC-staten stadig mer omfattende myndighet.

For å kunne gi EEC-kapitalen statlig beskyttelse på verdensmarkedet, for å kunne administrere EEC's ytre grenser og for å kunne legge EEC's maktpotensial i vektskåla f. eks. i forhandlinger om internasjonale handelsavtaler (EEC - USA, EEC - Japan), vil storborgerskapet måtte fremskynde dannelsen av en europeisk forbundsstat.

Den tiltakende transnasjonale kapitalkonsentrasjonen og regionale spesialiseringen i EEC-området vil innebære at de enkelte nasjonalstatenes midler til forskning og utvikling blir stadig mer inadekvate og utilstrekkelige for monopolkapitalen. EEC-myndighetene vil derfor etter hvert gjøre krav på å disponere store ressurser til forskning og utvikling slik at de blir fordelt i samsvar med interessene og behovene til de teknologisk mest avanserte monopolsektorene. For å få i stand en slik omfordeling av statlige funksjoner vil storborgerskapet i EEC måtte fremme Europa-statens tilblivelse.

EEC'S RÅVARE- OG ENERGIBEHOV

Europeiske teknokrater har gjort et stort nummer av USA-kapitalens "forsprang" når det gjelder produksjon av f.eks. computere, numerisk styrte verktøymaskiner og jet-passasjerfly. Det amerikanske overtaket på disse områdene er blitt presentert som selve beviset på den europeiske kapitalismens underlegenhet i den internasjonale konkurransekampen. Men det spørres om ikke toppene i det vest-europeiske industriborgerskapet vet bedre beskjed: Det såkalte "teknologiske gapet" er langt fra uoverstigelig. Hvorvidt EEC vil innhente USA's relative "forsprang" her, er mest et spørsmål om allokering av ressurser. 19) Og teknisk "know how" vil neppe bli mangelvare i EEC de nærmeste årene, ettersom den såkalte "brain drain" til USA nå har slått i revers på grunn av stagnasjonen i den amerikanske kapitalismen. 20)

På to andre områder står derimot den europeiske kapitalismen så absolutt mindre gunstig enn den amerikanske, nemlig når det gjelder råvare- og energiresurser. I fjor skrev EEC-kommisjonen:

"For nesten alle råstoffer som brukes av de bearbeidende industriene, er Fellesskapets selvforsyningsbalanse negativ. Med et importvolum på 7,2 milliarder \$ (i 1968) er Fellesskapet verdens største råstoffimportør. Dette viser at det er av livsviktig betydning å sikre industriene i Fellesskapet forsyninger av råstoff til priser som ikke er ugunstigere enn de prisene konkurrentene i andre deler av verden må betale. Selv om det synes uproblematisk å slutte seg til denne målsettingen, må man ikke overse at det både innen Fellesskapet og i en del tredjeland er visse faktorer som vanskeliggjør en full realisering av dette målet.... Det er ikke utelukket at ... Fellesskapet på samme måte som sine viktigste konkurrenter, må drive en mer aktiv politikk når det gjelder adgangen til råstoffkilder som ligger utenfor Fellesskapet.... Et lignende problem reiser seg i energisektoren, særlig når det gjelder jordolje, der man må trygge forsyningen ... ved å sikre adgangen til de forskjellige råstoffkildene utenfor Fellesskapet." 21)

Kommisjonens tilføyelse om energiresursene er på sin plass. EEC's selvforsyningsandel her har de siste årene vært jevnt synkende.

TABELL 7: *Importkvoten av det samlede energiforbruk i EEC for en del år. 22)*

1960	27,0%
1965	46,8
1966	49,6
1967	51,8
1968	60,9

Oljeforekomstene som hittil er blitt oppdaget i Europa, er en dråpe i havet sammenlignet med de mengdene som skal til for å holde i gang den vest-europeiske industrikapitalismen over lengre tid. Dessuten er disse forekomstene relativt dyre å utvinne. Både når det gjelder råstoff- og energikilder på eget territorium står den amerikanske kapitalen langt gunstigere enn den europeiske. (Se tabell 8 neste side).

Oljeimporten til Forbundsrepublikken i 1969 var på 89 mill. tonn, og fordelte seg slik: 45,5% fra Libya, 13% fra det øvrige Afrika, 33,5% fra Midt-Østen, 4% fra Venezuela og 4% fra Sovjetunionen. 24) I år inngikk Forbundsrepublikken og Sovjetunionen følgende avtale: Det vesttyske stålkonsernet Mannesmann skal levere naturgassrør til Sovjet-

unionen for over en milliard DM. Rørene skal betales med et lån fra Vest-Tyskland, de skal legges fra Sibir til Forbundsrepublikken, og om ni år skal de forsyne Vest-Tyskland med en tredjedel av landets naturgassimport. 25) Riktignok er Sovjetunionen og EEC i ferd med å "tilnærme" seg hverandre raskt, men det er tvilsomt om den herskende klassen i Vest-Tyskland ville gå med på en så pass strategisk risikabel avtale om ikke landet hadde vært presset av tiltakende energi- og råstoffknapphet.

TABELL 8: *Oljeutvinning i 1969 etter område. 23)*

	Mill. tonn	%
Midt-Østen	634	29,7
USA	510	23,9
Sovjetunionen	329	15,4
Venezuela	187	8,8
Libya	150	7,0
Canada	63	3,0
Algerie	44	2,1
Indonesia	37	1,7
Nigeria	26	1,2
Andre	153	7,2
Tilsammen	2133	100,0

Drivkraften bak EEC's "tilnærming" til Sovjetunionen og Øst-Europa er nok i første rekke den vest-europeiske kapitalens behov for å etablere seg på ytre avsetningsmarkeder der den møter minst mulig konkurranse fra USA og Japan. (Se tabell 9) Hittil later det imidlertid til at disse bestrebelsene har gitt både i pose og sekk. Særlig Vest-Tysklands handel med noen av satelitt-landene i Øst-Europa har nærmest kolonial karakter. For en tid siden skrev *Der Spiegel*:

"71% av alle vest-tyske leveringer (til Polen) er industrielle ferdigprodukter og tekniske konsumvarer; 70,6% av den samlede polske eksporten til Vest-Tyskland i 1969 var derimot næringsmidler og råstoffer. Da prisene på investeringsvarer internasjonalt stiger betydelig raskere enn prisene på råstoffer og næringsmidler, må Warszawa eksportere stadig mer landprodukter for like store import." 26)

TABELL 9: *EEC's og USA's eksport i mill. \$ til noen land i 1967. 27)*

	EEC	USA
Sovjetunionen	678,5	62,6
Jugoslavia	656,7	124,0
Sør-Afrika	607,7	451,7

De siste imperialistiske oppdelingene av verden endte ikke akkurat i det vest-europeiske storborgerskapets favør. Nå har den energi- og råstoffslutne europeiske monopolkapitalen omsider lært at de enkelte nasjonalstatene i Vest-Europa er for svake til å kunne sikre sine energi- og råstofftilførsler alene, og at de ikke bør konkurrere om råstoffkildene, men heller kjempe sammen. Eurokratene i Brussel lar en ikke tvile på at bare en sterk europeisk forbundsstat - et Europa som "kan tale med én stemme" (Davignon-rapporten) - vil ha tilstrekkelig økonomisk og politisk tyngde til å kunne sikre energi- og råstoff-forsyninger til "priser som ikke er ugunstigere" enn konkurrentenes, og til å kunne forhandle med USA og Japan om delingen av verdensmarkedet. Særlig i lys av dette må vi se Davignon-rapporten.

VALUTAUNIONEN

En av de viktigste betingelsene for USA-kapitalens overtak på verdensmarkedet er dollarens monopolposisjon som internasjonalt betalingsmiddel og reservevaluta. 28) Dollaren er den eneste valuta som er konvertibel med alle andre valutaer i den kapitalistiske verden. Den økende internasjonale handelen i etterkrigstiden har krevd en stadig større mengde dollars for å kunne avvikles. Dette ga USA muligheter til bare å la seddelpressa gå for å kjøpe varer på verdensmarkedet, eller kjøpe fremmed valuta for å finansiere kapitaleksporten til utlandet. Formelt skulle dollaren være innløselig i gull, men dette er de facto blitt en umulighet siden USA nå har en gullbeholdning på bare 9,6 milliarder \$, mens det flyter titusener av millioner \$ rundt om i utlandet. Inflasjonen i USA har medført at de forskjellige valutaenes dollarkurser ikke står i forhold til dollarens kjøpekraft: Den amerikanske kapitalen har dermed fordel av et *ulikt bytteforhold* overfor utlandet. Dessuten blir det en stadig større motsetning mellom dollarens "indre"funksjon som hovedstøtte for konjunktorene i USA og dens "ytre" funksjon som internasjonal reservevaluta: Den aktivitetsstimulerende penge- og finanspolitikken til den amerikanske føderalstaten medfører en dollarstrøm over til Vest-Europa. Dette fører til "importert inflasjon" og tenderer mot å ødelegge EEC's konkurranseposisjon på verdensmarkedet. Det stadig voksende underskuddet på USA's betalingsbalanse har dessuten utløst en rekke spekulasjonsskred (oppkjøp særlig av gull og vest-tyske mark med dollars) ut fra forventninger om en nedskrivning av dollarens gullverdi.

Særlig disse momentene gjør at det vest-europeiske storborgerskapet nå prøver å få stablet på beina sin egen reservevaluta, en oppgave som blir stadig viktigere etter-

som den amerikanske kapitalismen tenderer mot å havne i vedvarende stagnasjon. Men skal EEC fortsatt kunne konsolideres samtidig som det skapes en europeisk valuta, må denne valutaen være en "enhetlig fellesskapsvaluta" (Werner-rapporten) eller en *euro-valuta*. Idet de nasjonale valutaene avskaffes og eurovalutaen opprettes, er også den europeiske forbundsstaten et *fait accompli*:

"I en slik union er det bare Fellesskapets samlede (betalings-)balanse overfor den øvrige verden som vil ha betydning....Konjunkturpolitikken skal i hovedtrekkene avgjøres på fellesskapsplanet... likviditetsskapingen i (EEC-)området som helhet og penge- og kredittpolitikken sentraliseres; valutapolitikken betraktes som et fellesskapsanliggende." (Werner-rapporten) 29)

Opprettelsen av valutaunionen - eller den endelige konsolidering av forbundsstaten - vil utvilsomt bli en uhyre kritisk prosess. Den vil nemlig innebære at det opprettes en EEC-sentralbank, at enkeltstatene sjaltes ut av penge- og finanspolitikken, og at betalingsbalansene mellom EEC-landene forsvinner. Dermed vil *den ujevne utviklingen* i EEC-kapitalismen komme til å få utfolde seg fritt: Enkeltstatene vil stå uten "økonomiske virkemidler", og den økonomiske utviklingen i de tidligere nasjonalstatene vil ikke lenger kunne påvirkes med importrestriksjoner, eksportsubsidier, valutakontroll osv. Så lenge den europeiske storkapitalen nyter gode konjunkturer og ekspanderer på verdensmarkedet, må en regne med at EEC-borgerskapets fellesinteresse overfor de ytre konkurrentene er så sterk at det bærer stadig lenger i retning av en valutaunion.

Sannhetens time for EEC vil komme først med et omfattende konjunkturtilbakeslag i Vest-Europa. Da vil det finnes bare to alternativer: Enten vil storborgerskapet i EEC makte å tvinge nasjonalstatene til å oppgi siste restene av sin penge-, finans-, toll- og valutapolitiske myndighet, eller særinteressene i de enkelte statene vil få overtaket og føre til en sprengning av EEC med full restaurering av det gamle systemet av nasjonalstater.

EN DESINTEGRERENDE KRAFT I EEC

Blant annet den ulike graden i sentraliseringen og konsentrasjonen av kapitalen i de forskjellige EEC-landene gjør at desintegrerende krefter er aktive uansett konjunkturtilstandene. Disse kreftene virker som en permanent - men stadig mer nedslitt - bremse på integrasjonsprosessen i EEC. I Forbundsrepublikken er sentraliseringen og konsentrasjonen av kapitalen kommet lengst, og den vest-tyske storkapitalen er klart den mest ekspansive (se tabell 10,

11 og 13). En betydelig del av det franske borgerskapet frykter derfor at det skal bli oversvømt og kvalt av tysk kapital, og det motsetter seg dannelsen av en valutaunion. De Gaulle prøvde å fremskynde den franske kapitalens monopoliserings- og konsentrasjonsprosess med store statsbevillinger til saneringer og strukturrasjonalisering av den franske økonomien og ved å bygge opp store statsforetak. Disse tiltakene hadde uten tvil virkning. Men de førte først og fremst til at det dannet seg et meget tynt monopolborgerskap som har under seg veldige arbeiderarméer. Dette monopolborgerskapet, som riktignok har mange av sine folk i statsadministrasjonen, står nærmest politisk isolert: Under kjempeforetakene fins det ikke noen solid basis av mellomstore foretak. Derimot utgjør de mindre industridrivende og småborgerskapet fortsatt et betydelig antall. Gjennom sine interesseorganisasjoner og de forskjellige borgerlige partiene har disse gruppene sterk innflytelse på den franske statsmakten, og de motsetter seg effektivt dannelsen av en valutaunion. Valéry Giscard d'Estaing er fortsatt konfrontert med problemet at store deler av det franske småborgerskapet må proletariseres før Europa-staten kan virkeliggjøres.³⁰⁾

TABELL 10: Størrelsesordenen i vest-tysk industri i 1967.
31)

Bedriftsstørrelse etter antall sysselsatte	Andel av samlet antall bedrifter	Andel av samlet antall sysselsatte
1 - 9	43,9%	2,2%
10 - 49	32,7	9,8
50 - 199	16,3	20,1
200 - 999	6,0	30,3
1000 og over	1,1	37,6
Sum	100,0	100,0

TABELL 11: Størrelsesordenen i fransk industri i 1968. 32)

Bedriftsstørrelse etter antall sysselsatte	Andel av samlet antall bedrifter	Andel av samlet antall sysselsatte
1 - 9	86,1%	7,7%
10 - 49	9,9	14,0
50 - 199	2,9	17,8
200 - 999	0,9	22,7
1000 og over	0,2	37,8
Sum	100,0	100,0

TABELL 12: Størrelsesordenen i norsk industri og bergverk i 1963. 33)

Bedriftsstørrelse etter antall sysselsatte	Andel av samlet antall bedrifter	Andel av samlet antall sysselsatte
1 - 9	71,8%	13,4%
10 - 49	21,9	25,3
50 - 199	5,0	26,2
200 og over	1,3	35,1
Sum	100,0	100,0

TABELL 13: Fordelingen av Vest-Europas 100 største foretak. 34)

	Omsetning				Antall foretak	
	1968		1970		1968	1970
	Mill.DM	%	Mill.DM	%		
Vest-Tyskland	102.533	22,0	204.010	33,1	22	31
Frankrike	69.193	14,9	77.739	12,6	18	15
Italia	35.069	7,5	38.007	6,2	7	6
Benelux	87.456	18,7	102.675	16,7	9	8
EEC ialt	294.456	63,1	422.431	68,6	56	60
Stor-britannia	139.414	30,0	153.840	25,0	33	31
Sveits	22.865	4,9	27.267	4,4	7	5
Sverige	9.958	2,0	12.225	2,0	4	4
Tilsammen	466.488	100,0	615.763	100,0	100	100

STØRBØRGERSKAPET I NORGE OG EEC

Monopoliseringen i den norske kapitalismen har aksellerert voldsomt de siste årene (se tabell 14). Storborgerskapet som har entydig objektive interesser av norsk medlemskap i EEC og av dannelsen av Europastaten, har uten tvil økt sin styrke og ideologiske innflytelse. Men vi må regne med at den delen av borgerskapet her til lands som objektivt ikke har noe å hente i EEC, fortsatt veier tyngst rent tallmessig.

Til og med en del av de mellomstore industrikapitalistene i Norge står i fare for å bli ekspropriert av monopolkapitalen på kontinentet etter innlemmelse i EEC. Når denne gruppen velger EEC, velger den - sannsynligvis ubevisst - det minste onde: Selv for de mellomstore industriforetak-

ene er det norske markedet helt utilstrekkelig som basis-marked i den internasjonale konkurransekampen (se tabell 15). Skulle det komme til en kamp mellom de kapitalistiske verdenshandelsmaktene med proteksjonistiske midler, risikerer derfor en del av den norske kapitalen å havne i et ingenmannsland. Følgelig velger den nærmest instinktivt heller medlemskap i EEC og tar sjansen på å bli slukt av den kontinentale storkapitalen.

Den relativt store oppslutningen i borgerskapet om EEC og "Europatanken" er uten tvil ideologisk betinget: Småkapitalistene viser en viss heroisme i kampen mot monopolene. De sverger til prinsippet om "den rettferdige frie konkurranse" som selve betingelsen for at de "dyktigste" får suksess. At en så stor del av borgerskapet i Norge slutter aktivt opp om EEC-medlemskap, lar seg følgelig best forklare ut fra den borgerlige konkurranseideologien.

TABELL 14: *Kjøp og sammenslutninger og samarbeidsavtaler i norsk industri for en del år. 35)*

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Kjøp og sammen- slutninger	5	4	20	16	37	24	34	40
Samarbeids- avtaler	5	17	20	8	14	22	29	25
Sum	10	21	40	24	51	46	63	65

TABELL 15: *Eksportkvotene (eksportens andel av samlet omsetning) til de største industri- og bergverksbedrifter gradert etter omsetning i 1969. 36)*

De 3 største (Borregaard, Hydro, Å. & S. Verk):	66,3%
De 5 største:	51,3
De 10 største:	45,3
De 25 største:	36,4
De 75 største:	35,8

For de norske skipsrederne er derimot situasjonen helt entydig:

"Norsk medlemskap i EEC vil åpne nye muligheter for å skape en aktiv og utadvendt felles vesteuropeisk skipsfartspolitik med det mål å bevare det frie internasjonale fraktmarked mot skipsfartsproteksjonistiske fremstøt. Hvis et utvidet EEC legger hele sin tyngde i vekt-skålen på dette felt, vil det kunne være av avgjørende betydning. Jeg vil også minne om at EEC er et betydelig underskuddsområde for skipsfartstjenester. Vi har her

noe å tilføre EEC. Jeg vil tro at norske rederier, når Norge blir medlem av EEC, vil få større muligheter for å utbygge et nærmere forretningsmessig samarbeide med kontinentale avskipere og rederier. Som helhet har derfor norsk skipsfart mye å vinne og intet å tape ved norsk medlemskap i EEC." 37)

NOTER

- 1) For en historisk drøfting av dette saksforholdet, se s.38 til s.41 i dette heftet.
- 2) Wilhelm Haferkamp: *Europäische Integration und Produktivitätsentwicklung i Produktivität und Rationalisierung. Chancen, Wege, Forderungen*, utg. av Rationalisierungskuratorium der Deutschen Wirtschaft e.V., Frankfurt a.M. 1971, s.70.
- 3) Tallene er beregnet etter oppgaver i *Statistisk Årbok 1966*, s.99. Bearbeidingsverdi = bruttoproduksjonsverdi ÷ verdi (til markedspriser) av brukt råstoff, emballasje, brensel, hjelpestoffer, elektrisk kraft og betaling for bortsett arbeid. Bearbeidingsverdien (value added) er m.a.o. den verdimengde målt i penger som er blitt skapt i produksjonsprosessen.
- 4) Kilde: *Die Industriepolitik der Gemeinschaft; Memorandum der Kommission an den Rat*, utg. av EEC-kommisjonen, Brussel 1970, s.187.
- 5) Stuart de la Mahotiere: *Towards one Europe*, Harmondsworth 1970, p.91.
- 6) Jfr. intervju med sjefen for det nye foretakets internasjonale operasjoner, Allan L. Rudell, i *Dagens Nyheter*, 16.6.1971.
- 7) Mahotiere, op.cit., p.92.
- 8) *Die Industriepolitik der Gemeinschaft*, op.cit., p.315f.
- 9) Ibid, p.322.
- 10) Beregnet etter data fra *Die Zeit*, nr.49, 1968, s.48 og nr. 33, 1971, s.28.
- 10a) Regnet ut etter data i *Stat. Arb.*1970, tab.453, s.370.
- 10b) *Dagens Nyheter*, 27.7.1971, s.11.
- 11) *Die Zeit*, nr.12, 1969, s.47, og nr.11, 1971, og Huffschild et.al.: *Die Widersprüche des westdeutschen Kapitalismus*, i *Kursbuch 21*, Berlin 1970, s.185.
- 12) Almar Altvater: *Die Weltwährungskrise*, Frankf.a.M. 1969, note 21, s.53. Eksportkvotene er beregnet etter oppgaver i *Stat. Arb.* 1970, s.349 og 367.

- 13) Huffs Schmid: *Die Widersprüche ..*, op.cit, s.68.
- 14) Walter Hallstein: *Was soll aus Europa werden?* i *Die Zeit*, nr.11, 1967, s.9.
- 15) *Die Industriepolitik der Gemeinschaft*, op.cit,s.143 og 237.
- 16) *Ibid*, tab. 7, s.92.
- 17) Et eksempel på denne slags argumentasjon er en artikkel skrevet av "en internasjonal offentlig tjenestemann" under psevdonymet T.O. Moss: *EEC refuses to crank the motor of competition* i *Le Monde Weekly*,nr.88 23.12.1970, p.5.
- 18) *Die Industriepolitik ..*, op.cit. s.182ff.
- 19) For en drøfting av "det teknologiske gapet" fra storborgerlig synspunkt, se f.eks. artikkelen *Eine Statistik der europäischen Minderwertigkeit? Auf der Suche nach Massen für Inkommensurables* i *Neue Zürcher Zeitung*, 13.1.1968, s.19. Om forskjellen i utbredelsen av computere i USA og EEC heter det i denne artikkelen: "Således må vel antallet computere pr. en million innbyggere ... heller forklares med at å erstatte kontorpersonale med computere lønner seg stadig bedre med stigende lønnsnivå, og at det dessuten i en viss grad må betraktes som et motefenomen. Med den tekniske kapasiteten til en økonomi har disse faktorene knapt noe å gjøre."
- 20) På grunn av redusert aktivitet ved storforetakene og nedskjering av statens forskningsbevilgninger er det nå stor arbeidsløshet blant akademikere i USA. Ifølge "forsiktige beregninger" var det i februar i år mellom 45.000 og 50.000 arbeidsløse ingeniører og naturvitenskapsmenn. (*Der Spiegel*, nr.10, 1971, s.124). En kjernefysiker i München uttalte i fjor til *Der Spiegel* (nr.46 1970, s.109): "Det er ikke overdrevet at vi hver måned får to søknader om stilling fra fysikere i USA som nettopp har avlagt doktorgraden. De får ganske enkelt ikke noen jobb der borte, om de da ikke vil bli drosjesjåførere." Det europeiske business-magasinet *Vision* meldte i januar i år at "the brain drain" nå definitivt har slått i revers mot Europa. (nr.2, 1970, p.35)
- 21) *Die Industriepolitik ..*, op.cit., s.228f.
- 22) Mahotiere, op.cit., p.100.
- 23) Etter *Die Zeit*, nr. 5, 1970.
- 24) *Ibid*.
- 25) *Der Spiegel*, nr.24, 1971, s.23.
- 26) *Der Spiegel*, nr.1, 1971, s.33.

- 27) Regnet ut etter data i *Stat. Arb.* 1970, tab.450, s.368f
- 28) For en grundigere drøfting av disse problemene se s.43 i dette heftet.
- 29) Sitert etter den norske oversettelsen av Werner-rapporten, utg. i stensil av Folkebev. mot norsk medlemskap i EEC.
- 30) Jfr. Cohn-Bendit: *Karakteren og strategien til det kapitalistiske systemet i Frankrike i vardøger 1, 1969*, særlig s.50-63.
- 31) Huffs Schmid: *Die Politik des Kapitals. Konzentration und Wirtschaftspolitik in der Bundesrepublik*, Frankf. a.M. 1970, tab. 2.1, s.40.
- 32) *Le Monde Weekly*, nr.71, 1970, tab.I, p.5.
- 33) Beregnet etter data i *Stat. Arb.* 1966, tab.148, s.99.
- 34) Regnet ut etter data fra *Die Zeit*, nr. 35, 1969, s.25, og nr.32, 1971, s.20. En del av de vesttyske foretakenes voldsomme ekspansjon på statistikken kan nok tilbakeføres til revalueringen av marken, men denne delen er uvesentlig sammenlignet med totalen. I tabellen er de nederlandsk/engelske konsernene *Royal Dutch Shell* og *Unilever* rubrisert under Nederland fordi de allerede har åpen adgang til EEC og dessuten ekspanderer så å si bare på dette markedet eller på tredjemarkedet.
- 35) *Norges Industri*, nr.3, 1971, s.10.
- 36) Beregnet etter data i *Norges 500 største bedrifter*, utg. av A/S Økonomisk Litteratur, Oslo 1970, s.30ff.
- 37) Nils Astrup: *Noen tanker om utviklingen i norsk skipsfart og norsk industri i 1970-årene*, Kristofer Lehmkuhl Forelesning 1970, småskrift fra Norges Handelshøyskole, Bergen 1970, s.14.